

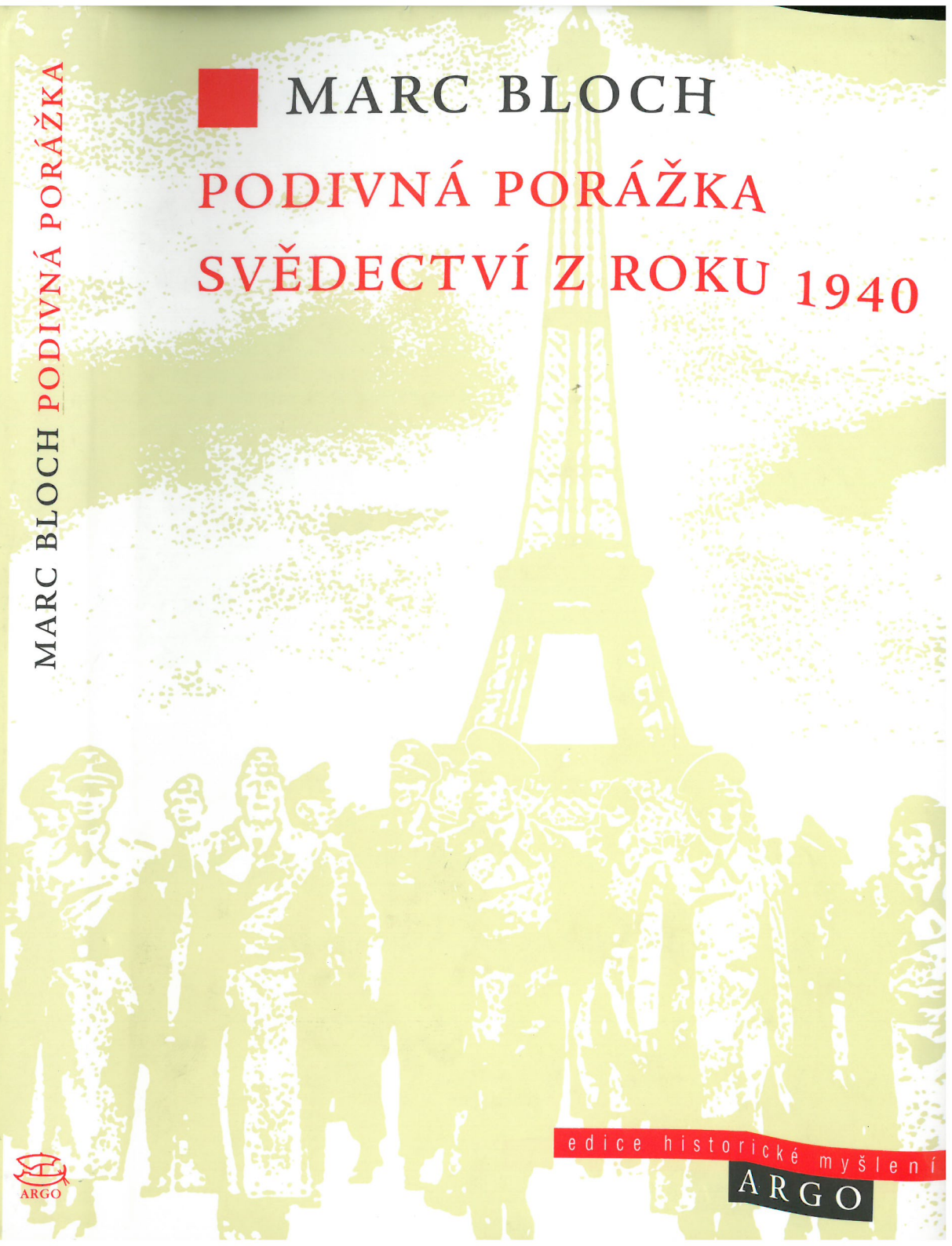
1-8402

MARC BLOCH PODIVNÁ PORÁŽKA

■ MARC BLOCH
PODIVNÁ PORÁŽKA
SVĚDECTVÍ Z ROKU 1940

edice historické myšlení
ARGO

1. PODIVNÁ PORÁŽKA

TOTOŽNOST SVĚDKA

Budou tyto stránky vůbec někdy zveřejněny? Těžko říci. Každopádně je pravděpodobné, že kromě mého nejbližšího okolí zůstanou, alespoň tedy oficiálně, ještě dlouho neznámé. Přesto jsem se však rozhodl je napsat. Bude to těžký úkol. Oč pohodlnější by pro mě bylo upslechnout rad únavy a skleslosti! Svědectví má ale cenu jen tehdy, zaznamená-li se ještě zčerstva, a mně zkrátka připadalo, že to mé by nemuselo být tak úplně bezcenné. Pevně věřím, že dříve či později přijde den, kdy ve Francii, na půdě požehnané tolika sklizněmi, znovu pokvete svoboda myšlení a názoru. A tehdy se ukryté spisy otevrou a mlhy, které už dnes začínají halit nejstrašnější debakl našich dějin do mračen nevědomosti a pokrytectví, se pomalu rozplynou. Snad přinese prolistování tohoto protokolu z roku 1940 jakýsi užitek badatelům, kteří se budou snažit tyto mlhy rozehnat, podaří-li se jim ho však objevit.

Nechci tu psát své vzpomínky. Osobní příhody jednoho z mnoha vojáků v tomto okamžiku nemají valný význam, protože máme zkrátka jiné starosti než vyhledávat rozptýlení dojmů a vtípkování. Svědek však musí mít nějaké nacionále. Dříve než tedy přistoupím k tomu, co jsem viděl, je na místě říci, jakýma očima jsem to viděl.

Psát a vyučovat dějiny - takové je už téměř dvaatřicet let mé řemeslo. Díky němu jsem prolistoval mnoho pramenů různého stáří, abych, jak nejlépe dovedu, oddělil ty pravdivé od falešných; také jsem se díky němu hodně díval a pozoroval. Vždycky jsem si myslel, že historik se v první řadě musí zajímat, jak říkal můj učitel Henri Pirenne, „o život“. Po nějaké době, co jsem se ve svých pracích věnoval speciálně problematice venkova, jsem nakonec dospěl k přesvědčení, že minulost nelze pochopit, aniž bychom se zároveň nezamysleli i nad přítomností. Takový historik venkova nepotřebuje o nic méně než schopnost luštit staré klikyháky také dobrý zrak, aby posoudil tvar polí. Na základě stejných postupů, jež mobilizují kritičnost, smysl pro pozorování,

a jak doufám, také poctivost, jsem se pokusil podrobit analýze i ony tragické události, jejichž nepatrným svědkem jsem se stal.

Povolání, které jsem si vybral, je obvykle pokládáno za jedno z těch méně dobrodružných. Můj úděl, jež v tomto ohledu sdílím s téměř celou svou generací, mne však z této poklidné cesty svedl hned dvakrát, s odstupem jedenadvaceti let. Měl jsem tak možnost se, myslím v celkem výjimečně šíří, seznámit s různými stránkami armádního života. Bojoval jsem ve dvou válkách. Do té první jsem vstoupil v srpnu 1914 jako četař pěchoty, tudíž v houfu a takřka jako obyčejný voják. Později jsem byl jakožto velitel čety a pak jako zpravodajský důstojník převelen ke štábu jednoho pluku a nakonec s hodností kapitána jmenován do funkce zástupce velitele mé jednotky. Svou druhou válku jsem prožil z větší části na opačném pólu hierarchie, v jednom štábu, který byl v častém styku s vrchním velitelstvím. Prošel jsem tak různými institucemi a setkal se s pestrou řádkou lidských prostředí.

Jsem Žid, ne sice náboženstvím, jež nepraktikuji o nic víc než kdokoli jiný, ale přinejmenším svým původem. Nejsm na to pyšný, ani se za to nestydím, protože jsem, jak doufám, dost dobrým historikem na to, abych si mohl být jist, že rasové dispozice jsou mýtem a samotná myšlenka čisté rasy hloupostí, která zaráží o to víc, vztahuje-li se jako v tomto případě k něčemu, co bylo ve skutečnosti skupinou věřících, kteří kdysi pocházeli z celého středomořského, turkochazarského a slovanského světa. Ke svému původu se výslovně hlásím jen v jediném případě, a to tváří v tvář nějakému antisemitovi. Lidé, kteří budou chtít moje svědectví zpochybnit, mi budou možná spílat do „přivandrovalců“. Těm prostě odpovím, že můj dědeček bojoval za Francii roku 1793,¹⁾ můj otec sloužil roku 1870 v obleženém Štrasburku, a když bylo Alsasko připojeno ke Druhé říši, spolu s oběma mými strýci odtud odešel; že já sám jsem byl vychován v úctě k vlasteneckým tradicím, které nejhorlivěji udržovali právě izraelité alsaského exodu; a konečně že Francie, z níž by mne dnes mnozí rádi vyhostili, což se jim možná i podaří – kdo ví? –, zůstane mou vlastí, ať se stane cokoli, vlastí, z níž bych nikdy nedokázal vyrvat své srdce. Tady jsem se narodil, pil jsem u pramenů její kultury, její minulost jsem vzal za svou, dobře se mi dýchá jen pod jejím nebem a sám jsem se snažil ji bránit, jak nejlépe jsem dovedl.

Jeden mladý důstojník, s nímž jsem si povídal mezi dveřmi v bombardovaném Malo-les-Bains, mi řekl: „V téhle válce jsem se naučil

spoustu věcí. Hlavně to, že existují vojáci z povolání, z nichž se nikdy nestanou bojovníci, a naopak civilisté, kteří bojovníky jsou svým přírozeným založením.“ A dodal: „Přiznávám, že před 10. květnem bych tomu nikdy nevěřil, ale vy, vy jste bojovník.“ Tento výrok snad může působit naivně. Mně však nepřipadá úplně nepravdivý, a to v jeho obecných důsledcích, ba dokonce, zamyslím-li se sám nad sebou, ani co se mě osobně týče. Jeden vojenský lékař, s nímž jsem pracoval ve 4. oddělení štábu, si mě rád přátelsky dobíral a mě, starého profesora, obviňoval z toho, „že jsem duší voják jako nikdo na světě“, čímž chtěl podle mě prostě říci, že jsem měl vždycky rád ve velení pořádek. Z minulé války jsem se vrátil se čtyřmi vyznamenáními a myslím, že se nepletu, když předpokládám, že nebytí nenadálého vpádu Němců do Rennes, který rázně utnul návrhy 1. armády, nevrátil bych se z této války bez další stužky na kabátě.²⁾ Roku 1915 jsem se po rekonvalescenci vrátil na frontu, dřív než jsem musel, jako dobrovolník. Roku 1939 jsem se nechal vést v aktivní službě i přes svůj věk a svých šest dětí, kvůli nimž jsem už dávno mohl pověsit uniformu na hřebík. Nechci se těmito skutečnostmi a svědectvími nijak chlubit – na to jsem viděl příliš mnoho statečných a skromných lidí konat bez patosu svou povinnost mnohem lépe než já a v mnohem těžších podmínkách. Jen, byl-li čtenář před chvílí v pokušení mě za některé mé poněkud neotesané upřímné výroky obvinít ze zaujatosti, poprosím ho, aby si prostě vzpomněl, že tento pozorovatel, jenž je nepřítelem zbabělé shovívavosti, nesloužil proti své vůli a jeho nadřízení i spolupracovníci ho neměli za nejhoršího vojáka.

Nyní se pokusím přesně shrnout, čím jsem byl v poslední válce pověřen a co jsem měl v této souvislosti možnost pozorovat.

Jak už jsem se zmínil výše, v době mezi oběma válkami jsem soustavně odmítal využít legislativních opatření, která by mi umožnila vyhnout se vojenské povinnosti jakéhokoli druhu. Ačkoli jsem byl ale od roku 1919 zapsán do štábních služeb, nikdy jsem se nepodrobil žádnému takzvanému „zdokonalovacímu“ kurzu. V zásadě uznávám, že to byla chyba. Nechtě je mi omluvou to, že právě tyto roky splývají s obdobím mého života, během něhož jsem v rámci svých možností napsal podstatnou část svého historického díla, což mi zabralo takřka veškerý volný čas. Útěchu pro sebe čerpám přímo ze svých zkušeností z války: tehdy se totiž ukázalo, že výuka v důstojnické škole, o níž jsem se tak připravil, není právě ideální přípravou pro válečný stav. Poněvadž

hlediska obzvláště mrzuté, přijal s hrůzou ze zálohy rozkaz k útoku, který se měl uskutečnit příliš brzy na to, abych jej dokázal závčas předat jednotkám, jichž se týkal a které byly právě v pohybu. Rozkaz nakonec ke svému cíli dorazil tak pozdě, že prapor, který byl operací pověřen, neměl čas prozkoumat terén ještě před úsvitem, vyrazil do útoku zcela chaoticky a takřka úplně se nechal zbytečně zmasakrovat. Nejsem si jist, zda se vedení této války obešlo bez podobných přehmatů. V této věci je třeba podrobit přešetření celou intelektuální přípravu. K tomu se ale ještě dostaneme.

Je pravda, že existuje jedno prosté a dobře známé řešení. Stačí úsek za úsekem zajistit spojení mezi oběma skupinami důstojníků. Vysocí velitelé ale neradi mění své spolupracovníky. Vzpomínám si, že v letech 1915 a 1916 dospěla jejich nevěle podřídit se tomuto řešení až ke vzniku skutečného rozporu mezi tím, jak věci viděli vojáci v poli a jak je vnímaly štáby. Když bylo nakonec třeba nevyhnutelně přistoupit ke střídání sil, muselo se provést ve velmi širokém měřítku, protože se odkládalo příliš dlouho. A zdecimované vojsko už nebylo dál schopno poskytovat vhodné jedince v nezbytném počtu: dobrý velitel roty či praporu totiž nemusí být vždy nutně dobrým štábním důstojníkem. V zimě 1939–1940 jsem s obavami pozoroval, jak znovu dochází k této krystalizaci kádrů. Snažil jsem se tehdy na vysokých místech upozornit na nebezpečí, jež z tohoto vývoje mohou vyplynout. Květnová a červnová krize však byla příliš náhlá na to, aby se tyto hrozby projevíly.

Štábní důstojníci jednali čestně, měli ty nejlepší úmysly, byli oddanými vlastenci, většinou se také mohli pochlubit větší bystrostí než valná část studentů polytechniky a vojenské akademie, odkud vyšli, a někdy byli dokonce skutečně vynikající. Obecně tedy tvořili sbor hodný uznání. Přesto však nelze zpochybnit, že nás oni sami nebo velitelé, kteří vzešli z jejich řad, přivedli k porážce. Proč? Snad bude lepší, popíšu-li nejprve, jak se to stalo, a teprve potom se pokusím odpovědět proč.

Rozhodně nemám v úmyslu zabývat se tu sepisováním kritických dějin této války ani líčením průběhu severofrancouzské operace. K tomu nemám potřebné prameny a konečně ani odbornost. Některá zjištění jsou ale už v tomto okamžiku natolik jasná, že není třeba váhat, zda je zformulovat už nyní.

Naši armádu přivedla ke katastrofě řada různých chyb, jejichž důsledky se postupně kumulovaly. Jedna z nich ale svou závažností pře-

konala všechny ostatní. Naši velitelé nebo ti, kteří jednali jejich jménem, nedokázali tuto válku promyslet. Vítězství Němců bylo jinými slovy především vítězstvím intelektuálním, a právě to je na něm možná pro nás to nejtragičtější.

Tyto věci lze ale myslím ještě upřesnit. Současnou civilizaci odlišuje od té předcházející jeden podstatný rys: od začátku 20. století se radikálně změnilo vnímání vzdálenosti. Tato metamorfóza se odehrála přibližně v rozpětí jedné generace, a jakkoli byla rychlá, stala se postupně součástí našich mravů, takže se dnes pod rouškou zvyku poněkud ztrácí její revolučnost. Současná situace nám však otevřela oči. Strádání, které přinesla válka či porážka, totiž na Evropu zapůsobilo jako stroj času a vrátilo nás ke starému způsobu života, o němž jsme si ještě včera mysleli, že už navždy zmizel. Tyto skutečnosti píšu ve svém domku na venkově. Ještě loni, když jsme měli, mí dodavatelé i já, dost benzínu, hlavní město kraje, jež je naším malým hospodářským střediskem, se zdálo být za dveřmi. Letos, kdy se ti nejcilejší musí spokojit s kolem nebo vozem taženým oslem, jde-li o těžký náklad, vypadá najednou každá cesta do města jako hotová expedice. Jako před třiceti nebo čtyřiceti lety! Němci vedli válku dneška, ve znamení rychlosti. My jsme se nepokusili vést válku ani způsobem, jakým se vedla včera nebo předevčírem. Tváří v tvář německému postupu jsme neuměli nebo nechtěli pochopit jeho tempo, přizpůsobené zrychleným vibracím nové éry. Ve skutečnosti se tak stalo, že se na našich bitevních polích střetli dva protivníci, z nichž každý patřil do jiného věku lidstva. Vrátili jsme se zkrátka k soubojům oštěpu s puškou, které tak dobře známe z naší koloniální historie. Tentokrát jsme tu ale byli za divochy my.^{3a}

Jen si znovu pročtème seznam sídel velení 1. armády během bojů v severní Francii: Valenciennes, Douai, Lens, Estaires, Attiches, Steenwerk. Na každý další úder nepřítele jsme odpověděli ústupem. Jak jinak. Ale o jakou vzdálenost? Pokaždé o nějakých dvacet či pětatřicet kilometrů. Toť vše. Tedy nanejvýš půl hodiny autem – protože, jak říkal už Vidal de La Blache, dnes by se mělo uvažovat v časových vzdálenostech. Linie odporu se přesouvala samozřejmě úměrně k tomu. Tedy alespoň velení si představovalo, že ji lze v těchto odstupech vnutit nepříteli. Z naší školy v Lensu jsme jasně slyšeli střelbu z kulometu. Jakkoli působivá se mohla zdát vojákům ostříleným z první války, nemyslím, že naši velitelé měli v úmyslu rozptylovat jejich poza-

měly nějakou divnou barvu. Co to? Že by neznal všechny modely, co se ve francouzské armádě používají? Chlapík měl hlavně dojem, že kolona jede špatným směrem: mířila si to na Cambrai, zatímco „fronta“ byla přece na opačnou stranu. Možná, že se v takovém malém městě s klikatými cestami navigátoři špatně zorientovali. Náš člověk se chtěl už už rozběhnout za velitelem konvoje, aby ho navedl na správnou cestu, když na něj mávl kdosi, kdo měl lepší informace: „Pozor, to jsou Němci!“

Celá tahle válka tak sestávala z neustálých překvapení. To mělo zjevně velmi vážný dopad na morálku. Dotknu se zde citlivé věci, k níž se, jak víme, mohu vyjádřit jen na základě už celkem vzdálených dojmů. Některé skutečnosti se ale musí říci nahlas, a je-li to nezbytné, také bez obalu. Je zcela přirozené, že si člověk poradí mnohem lépe s nebezpečím, které očekával, a na místě, kde je očekával, než s náhlým ohrožením života, které ho překvapí v zatáčce zdánlivě klidné cesty. Nedávno jsem viděl, jak po průlomů na Marň nastoupil jistý oddíl jednoho dne za strašlivého bombardování statečně na frontu a na druhý den náhle propadl panice, když u cesty, kde právě vojáci kvůli rozvozu vody poskládali pušky do kozlů, vybuchly tři granáty, aniž přitom kohokoli zranily. „Museli jsme pryč, protože *tam* byli Němci.“ Tohle jsem slyšel loni v květnu a červnu několikrát. Znamenalo to, že byli tam, kde je nikdo nečekal, kde nic nenaznačovalo, že by je měli očekávat. Jistá selhání, jež, jak se obávám, nelze popřít, tak způsobilo příliš pomalé tempo, k němuž vycvičili naše mozky. Naši vojáci byli poraženi, nebo se do jisté míry nechali až příliš snadno porazit právě proto, že jsme neustále uvažovali se zpožděním.

Setkání s nepřítelem byla nejen příliš často nečekaná, a to svým místem i hodinou. Většinou k nim také docházelo čím dál častěji a způsobem, na něž nebyli naši velitelé ani vojáci připraveni. Byli bychom rádi přistoupili na to, že na sebe budeme celý den střílet z jednoho zákopu do druhého, byť i jen na pár metrů, jako kdysi v Argonne. Připadalo by nám normální sem tam si vydobýt nějaký ten metr. Cítili jsme se dost silní na to, abychom odhodlaně odrazili útok za ostnatými dráty, i kdyby byly poničené německými minami. Nebyli bychom se báli vyrazit hrdinsky do útoku, na pozice rozbombardované, třeba jen zpola, naším dělostřelectvem. To vše měly na obou stranách řídit příslušné štáby, v dokonalé shodě s dlouze a moudře promyšlenou strategií. Mnohem děsivější se ale zdála představa, že někde

v širé rovině zčistajasna narazíte na několik tanků. Němci postupovali pořád dál, na všechny strany. Při průzkumu terénu se zastavovali tam, kde se odpor ukázal příliš silný. Když naopak pláclí do „měkčkého“, hnali se dál, aby pak svého náskoku využili k promyšlení vhodného manévru nebo, což bylo ještě pravděpodobnější, aby vybrali ten nejlepší z celé řady plánů, které už měli v souladu s důsledným opor-tunismem, tak typickým pro hitlerovské myšlení, předem připravené. Zatímco oni věřili v čin a v to, co nelze předvídat, my jsme se upnuli k nehybnosti a k jistotě byvšího.

V tomto ohledu nemůže být nic příznačnějšího než poslední epizody války, jimž jsem měl možnost přihlížet a k nimž došlo právě v době, kdy už se mohlo zdát, že jsme konečně vyslyšeli ony lekce života. Bylo rozhodnuto o obraně Bretaně, kde se měla soustředit vojska ustupující z Normandie, která už nepřátelský postup východně od Paříže odřízl od armád, jež se stáhly k Loiré. A co se nestalo: jeden ctihodný generál ženíjního vojska byl neodkladně vyslán na obhlídku plánované „pozice“, jež se měla táhnout od jednoho moře k druhému. Kdybychom si totiž předem nevyznačili na mapě pěknou, souvislou „pozici“ a vzápětí si ji v hlíně nevykolíkovali se vším, co k ní patří, s vnitřní obrannou linií, předsunutou linií a linií odporu, byl by s námi samozřejmě amen. Pravdou je, že jsme neměli ani dost času k uspořádání terénu, ani děla, jež by v dostatečném počtu hájila chystaná opevnění, a konečně ani municí pro všechna tato děla, budeme-li předpokládat, že by se vůbec nějaká dala sehnat. Dopadlo to tak, že po několika ranách z kulometu, které prý zazněly ve Fougères z obou stran, vstoupili Němci bez boje do Rennes (které měla spasit ona „pozice“) a pak zaplavili celý poloostrov, kde zajali davy vojáků.

Znamenalo to snad, že od této chvíle – přesněji řečeno od okamžiku, kdy Pétain oznámil, že žádá příměří – byla jakákoli obrana vyloučena? Mnoho důstojníků bylo přesvědčeno o opaku. Především z řad mladých, protože od té doby, co šly události ráz na ráz, oddělovala mladší a starší generaci stále hlubší propast. Velitelé ale žel nepatřili ke straně, jež měla k dispozici kvalitně prokrvenou mozkovou tkáň. Stále si myslím, že ti, kteří chtěli roku 1918 bojovat až do posledních sil, měli pravdu. Snili o zmodernizované válce, o vzpouře proti tankům a motorizovaným oddílům. Někteří dokonce zpracovali plány takové války, které teď jistě leží někde v šuplíku. Motorka, které nepřítel uměl tak často a dobře využívat, jede rychle a bez vážnějších

poruch jen po slušné silnici. I pásový transportér se pohybuje po vozovce rychleji než uprostřed polí a dělo a tahač běžného typu ani jiné cesty nesnesou.

Věrní svému programu rychlosti Němci stále častěji vysílali své spojky téměř výhradně po silnici. Nemělo tudíž žádný smysl chránit se pomocí nějakých pozic, táhnoucích se stovky kilometrů, které v podstatě nebylo možné opevnit a které se daly děsivě snadno objevit. Jakou škodu mohlo naopak nepříteli nadělat pár odbojných ostrůvků, které by se chytré rozmístily v blízkosti silničních tras, dobře zamaskovaly, byly by schopné dostatečně rychlého přesunu a měly by k dispozici několik kulometů a protitankových děl, nebo alespoň skromné pětasedmdesátky! Když jsem v Rennes viděl, jak německá kolona, kterou z velké části tvořily motorky, klidně projíždí bulvárem Sévigné, cítil jsem, jak se ve mně probouzejí staré pěšácké reflexy: nebylo to ale k ničemu, protože jsme měli k ruce jen naše tajemníky nebo lidi od benzinové kolony, kteří byli, co se výzbroje týče, už od samého začátku války většinou směšně bezbranní. Jak lákavé by přitom bylo počkat si na tu prokletou kolonu někde v lesíku, v bretaňské krajině, která se tak dobře hodila pro nějakou léčku, byť i jen se skromným vybavením několika raketomety. A jakmile by vznikl zmatek, zase bychom rychle zmizeli v „divočině“ a začali znovu o kousek dál. Nepochybuji, že by se tři čtvrtiny našich vojáků pro tuto hru rychle nadchly. Předpisy ale bohužel s ničím takovým nepočítaly.

Tato zrychlená válka samozřejmě vyžadovala patřičné vybavení. Němci ho měli. Francie nikoli, alespoň tedy ne v dostatečném množství. Tento fakt už byl konstatován mnohokrát: neměli jsme dost tanků, letadel, nákladních vozů, motorek ani tahačů, a tak jsme od začátku museli vést operace podle momentálních možností. Tuto skutečnost nelze zpochybnit a stejně tak je jisté, že tento politováníhodný a fatální nedostatek neměl vždy jen čistě vojenské příčiny.⁶⁾ I tyto věci se jednou budou muset otevřeně vysvětlit. Chyby jedněch ale není možné omlouvat chybami druhých a vysoké velení v tomto ohledu těžko může obhajovat svou nevinu.

Chťe nechtě musíme přijmout vinu na strategickém zločinu, který přinutil severní armádu k tomu, aby nepříteli odevzdala, buď přímo do rukou, nebo nepřímou, když je opustila na flanderských plážích, vybavení tří motorizovaných divizí, tří lehkých mechanických divizí, několika pluků tažného dělostřelectva a všech tankových praporů. Jak

by byl přitom tento výborný materiál, určitě nejlepší, jaký kdy měla armáda k dispozici, užitečný na bitevních polích na Sommě nebo Aisně! To jsou ale jen přípravy na válku. Tanky, letadla a tahače nám chyběly hlavně proto, se finanční prostředky a pracovní síla, které byly k dispozici, samozřejmě nikoli v neomezené míře, utopily v moři betonu; kdybychom byli alespoň natolik rozumní a dostatečně vybetonovali také severní hranici, která nebyla o nic méně exponovaná než hranice východní! Byli jsme totiž vychováni k tomu vkládat veškerou důvěru do Maginotovy linie, jež byla zbudována s velkými výdaji a vydatnou podporou propagandy. Nepřítel ji však nakonec obešel, protože ji zleva utáli příliš brzy, a na Rýně byla dokonce prorazena (o šokující epizodě přechodu Rýna však vím jen to, co se psalo v novinách, to znamená nic). Na poslední chvíli bylo také rozhodnuto, že se raději ještě honem honem odliší z betonu pevnůstky, které však měly kvalitní zabezpečení jen čelem k nepříteli, jenž je tak bez větších obtíží dobyl zezadu. Aby se zabezpečilo Cambrai a Saint-Quentin, muselo naše vojsko vložit všechny své síly do hloubení úžasného protitankového příkopu, k němuž Němci sice jednoho krásného dne dorazili, ale při cestě z Cambrai a Saint-Quentinu. Podle mínění teoretiků totiž vývoj strategie dospěl do stadia, kdy měl mít pancíř navrch nad dělem, tedy kdy měla být opevněná pozice prakticky nedobytná; velení bohužel v rozhodujícím okamžiku nemělo odvalu držet se přísné jiné teorie, na jejímž základě by byl alespoň předem odsouzen celý belgický podnik. Mnozí učení profesori taktiky také příliš nedůvěřovali motorizovaným jednotkám,⁷⁾ které se jim zdály příliš těžkopádné (podle propočtů se totiž měly pohybovat velmi pomalu, protože se z bezpečnostních důvodů počítalo pouze s jejich nočními přesunými – německá rychlá válka oproti tomu probíhala téměř výhradně ve dne). V důstojnické škole se v hodinách věnovaných jízděmu vojsku učilo, že tanky sice obstojí v obraně, ale v útoku jsou takřka k ničemu. Techničtí experti nebo ti, již se za takové pokládali, měli dělostřelecké bombardování za mnohem účinnější než bombardování letecké, aniž by přitom vzali v potaz, že pro děla se musí munice vozit z velké dálky, zatímco letadla si pro ni v mžiku doletí sama. Uprostřed spousty rozporů naši velitelé zkrátka především očekávali, že roku 1940 budou bojovat jako v letech 1915–1918. Němci oproti tomu vedli válku roku 1940.⁸⁾

Vyprávělo se, že dříve než Hitler přistoupil k vypracování bojových plánů, obklopil se experty na psychologii. Nevím, co je na tom pravdy,

hlubší disciplíny, ale zcela ztrácí smysl, pokud za ním není dostatečně silné vnitřní přesvědčení na to, aby se dodržování těchto uctivých gest prosadilo u valné většiny lidí zcela přirozeně. Souhlasím s tím, že člověk musí mít nějaký „výcvik“. Musí se však přitom vzít v úvahu celá bytost, což dobří nadřízení umějí. To ale jistě nebyl případ onoho plukovníka, který, jak vím z důvěryhodného zdroje, degradoval jednoho poddůstojníka, jehož jistého velmi chladného dne potkal s rukama v kapsách kabátu, a který neustále někoho sekýroval kvůli uniformě, ale sám nechal svou vlastní jednotku mrznout uprostřed zimy v zanedbaných ubikacích.

Výsledky takového pokusu o „přivedení k rozumu“ jsem měl příležitost vidět na vlastní oči. Bylo to v Normandii, když jsme se znovu dávali dohromady po ústupu z Flander. Jak tehdy byli naši vojáci vstřícní a milí! Při pohledu na ně jsme se nemohli ubránit dojetí, a to staré ostřílené harcovníky nevyjímaje. Hoši vystupovali z vlaku utřímání po dlouhé cestě, často vyhládlí a někdy jen v podivných hadrech, které jim dali Angličané, když je vytáhli z vody. Po cestě ztratili své jednotky, přímé nadřízené i kamarády. Často museli šlapat ještě pěkných pár kilometrů, než došli na stanoviště, kde znovu pocítili trochu soudržnosti, kterou voják tolik potřebuje. Nebylo však slyšet jedinou stížnost, pouze skromné „děkuji“ za každou pozornost, pouze uspokojení, a to nejen nad tím, že alespoň dočasně vyvázli, ale i proto, že znovu vidí živého a zdravého toho či onoho důstojníka, o jehož osud se obávali. Tehdy jsem několikrát zažil sevření pravice, jaké zahřeje u srdce. I kdyby snad na mě měla někdy přijít slabá chvilka, při vzpomínce na tyto dny po pravdě řečeno nikdy nemohu ztratit naději ve francouzský národ.

Velení pak převzal generál, který měl jistě ty nejlepší úmysly: byl naprosto upřímný ve svém vojenském přesvědčení a sám k sobě tvrdý stejně jako k ostatním. Psychologická vnímavost však u něho nedosahovala výše ostatních jeho kvalit. Měl dojem, že podmínky zcela neodpovídají dobře vedeným kasárnám, a chtěl to napravit. Přibýlo důstojnických obchůzek a připomínky ohledně nedbalého zjevu se valily ze všech stran. Mnozí z nás si mysleli, že když už unikli tomu, co již tehdy noviny okázale ale docela přiléhavě nazývaly „flanderským peklem“, mohli by do vesnic, kde jsme byli ubytováni, pozvat své manželky: obyčejní vojáci o tom uvažovali přinejmenším právě tak často jako důstojníci, čímž zůstala zachována rovnoprávnost. Generál zuřil.

Voják může jít do bordelu, má-li chuť, ale manželské obcování je podle něj hříšnou změkčilostí. A protože byl náš nový vůdce svým způsobem spravedlivý, zahájil své velení tím, že uložil dva týdny přísného domácího vězení starému záložnímu generálovi, který nám velel před ním: nepotkal ho snad jednou večer s manželkou zavěšenou do jeho rámě? Bylo to k smíchu. Obyčejného vojáka to ale vůbec neutěšilo. Nálada se v několika dnech úplně změnila. Jasným příznakem tohoto ochladnutí byl způsob, jakým se důstojníci vzájemně zdravili: zatímco dříve se tak dělo s horlivou srdečností, teď si jen nezáúčastněně a zjevně z povinnosti stiskli ruku. Hloupá drezúra tak s neuvěřitelnou rychlostí zničila dobrou a zdravou morálku vojska, které vyvázlo z palby a zase se do ní, jak to tehdy vypadalo, mělo vrátit.

Několik lidí, kteří zažili německou okupaci v letech 1914–1918, a pak znovu v oněch posledních týdnech, mi nezávisle na sobě řekli něco, co mě velmi překvapilo: ve srovnání s císařskou armádou jim chování nacistického vojska připadalo mnohem „demokratičtější“. Odstup mezi důstojníkem a obyčejným vojákem se jim už nejevil tak nepřekonatelný jako dříve (ačkoli důstojníci stále neochotně odpovídají na pozdrav, čehož jsem byl sám svědkem) a napříč celou hierarchií je prý jasněji cítit jakési souznění ve společné dobré vůli. Bylo by strašlivé, kdyby u nás měla ono splynutí duší, jakého dosáhl tento mysticismus, jehož triviálnost nesmí v našich očích zastírat jeho sílu, zpochybnit právě vláda starých prušáckých tradic, které se bytostně přiči našeho skutečné národní mentalitě, a nadto jsou možná zastaralé už i v samotném Prusku.

Francouzská armáda tedy, ať už právem či neprávem, na ono staré umění trestat nezapomněla, a to byla možná v určitém ohledu škoda. Naopak je až příliš jisté, že velení nedokázalo využít, tak jak mohlo a mělo, dlouhých měsíců čekání, které mu nepřítel přenechal, aby provedlo nezbytné čistky v řadách vojenských kádrů. V 1. armádě znamenalo několik přeložení, jež vyvolala značný rozruch, až období operací. Muselo se ale čekat až do této chvíle, tedy tak strašně dlouho? O řadě nedostatků se přece vědělo už dříve. Mám snad uvést další příklad? Vedení vrchního velitelství naší armády měl na starost jeden starý důstojník, jehož dobromyslná srdečnost nemohla zastřít jeho naprostou neschopnost. „Já už dvaatřicet let ničemu nerozumím,“ říkával s oblibou. Moc bych se divil, kdyby se tohle jeho prostomyslné doznání, které bylo terčem tolika našich vtípků, nedoneslo

předchůdce. Nad našimi hlavami a na náš úkor, nebo spíš na úkor naší země, pokračoval tvrdý boj mezi vrchním velitelstvím a ministerstvem. Teoreticky jsme, alespoň tedy ze začátku, spadali pod ministerstvo. Normandie, která se zdála být daleko od fronty (jež se tehdy nacházela už na Sommě), nepatřila k armádní zóně. Našich sil však mělo využít vrchní velitelství. Jistě uhádnete, aniž bych vám musel moc napovídat, že tento duel neurychlil ani naši reorganizaci, ani znovuvyzbrojení. Nepřítel stál přitom doslova za branami města, ba dokonce už mnohem blíže. Ani to však nebyl dostatečný důvod pro to, aby obě strany uzavřely příměří. Nešlo však o strany politické, nýbrž vojenské, a tudíž nesly o to větší vinu.

U lidí, kteří se rozhodnou pro vojenskou kariéru, je osobní odvaha tou nejnuttější profesionální ctností: po pravdě řečeno má pro morálku celé skupiny tak zásadní význam, že je pravidlem pokládat ji za zcela samozřejmou. Jsem si jist, že velká většina aktivních důstojníků se této staré dobré tradice neochvějně držela. Pokud se tu a tam našly nějaké výjimky (za poslední války jsem se setkal s jednou či dvěma a během této jsem myslím na několik takových narazil znovu), nijak se nedotýkají cti celého společenství. Pouze dokazují, že šaty vždycky nedělají člověka a že se všude najdou lidé natolik neprozíraví, že se rozhodnou pro nějakou práci, aniž by si dokázali představit, co obnáší: rozhodnou se například pro vojenské řemeslo, aniž by si přitom uvědomili, že život na vojenské posádce jednou možná vystřídá válka. Tito slaboši jsou ve skutečnosti především nešťastníky, kteří volili špatně. Ale i odvaha má různé odstíny a stupně. Kdo však něco pamatuje, dokáže o těchto věcech mluvit jen s velkým ostychem. Každý, kdo se někdy ocitl v palbě, dobře ví, o čem mluví: někdy i ti nejstatečnější jen těžko ovládají strach, zatímco jindy si dokážou zachovat chladnou hlavu bez nejmenšího úsilí, jako by šlo o zcela přirozenou reakci, vyplývající z nezbytnosti nějakého zásahu, ze zvyku nebo prostě z dobré duševní rovnováhy.

Odvaha také nezávisí na povolání nebo příslušnosti k nějaké kastě. Po tom, co jsem zažil ve dvou válkách a hlavně během té první, si myslím, že u lidí alespoň trošku zdravého jádra není žádná jiná vlastnost tak rozšířená. Alespoň tedy u našich lidí, z nichž většina má zdravé smýšlení a dobře rostlé tělo. Mnozí důstojníci si neprávem myslí, že nejstatečnější vojáci se najdou mezi násilníky, dobrodruhy a darebáky. Já sám jsem naopak viděl, že tihle hrubiáni snášejí každé větší nebez-

pečí velmi špatně. U vojáka není statečnost nic jiného než schopnost rádně dělat svou práci. A má-li nějaký slušný hoch v běžném životě ve zvyku náležitě vykonávat své každodenní úkoly, ať už v dílně, na poli, za pultem nebo, mohu-li dodat, u psacího stolu, bude své momentální povinnosti plnit dál zcela přirozeně a samozřejmě i v dešti bomb či pod palbou. Zejména pak tehdy, když se k vrozené potřebě svědomitě vykonávané práce přidá kolektivní instinkt. Ten má nejrůznější podoby, počínaje napul iracionálním rozhodnutím, které vede člověka k tomu, aby neopustil kamaráda, až po obětování se pro národ. Ty nejelementárnější formy však téměř nepostřehnutelně spějí až k těm nejvyšším. V letech 1914–1918 jsem nepoznal lepší bojovníky, než byli horníci ze severu země a z Pas-de-Calais. Tedy až na jedinou výjimku. Nad tou jsem se ostatně dlouho podívoval, až jsem se jednoho dne náhodou dozvěděl, že tenhle třasořitka byl „žluťák“, totiž dělník, který nebyl v odborech a kterého nasazovali jako stávkokaze. Nechci zde hájit nějaký politický postoj. Jen chci říci, že tam, kde chyběl pocit třídní solidarity v době míru, se nedostávalo schopnosti pozvednout se nad okamžitý sobecký prospěch ani na bojišti. Pěchota u Verdunu a na Sommě byla armádou, jejíž řady a z velké části i vedení tvořili rezervisté. Rezervisty byli v ne tak dávné minulosti také mí spolehliví kamarádi od benzinového parku a nákladních vozů s cisternami, kteří beze strachu ze znepokojivých plamenů podpálili nespočet nádrží, jejichž obsah nesměl padnout do rukou nepřítele, a kteří vozili benzin pro tanky tak blízko k neustále se posouvající palebné linii, že někdy museli nastartovat v takovém spěchu, že ani neměli čas posbírat tankovací hadici, která pak vlála za vozy jako stuha. A to přitom jakožto „zásobování týlu“ většinou nebyli ozbrojeni! Onen srdnatý voják, který byl smrtelně raněn během jednoho takového výjezdu a který nedovolil, aby ho kamarádi odnesli do bezpečí, byl povoláním obyčejný řidič. „Se mnou je konec. Jeďte, ať se kvůli mě nikdo nezmrzá.“ Za čtyři roky své první války jsem viděl zblízka hned několik podobných situací. O tom ale mluvit nechci. Kdybych začal, neskončil bych dříve než zítra.

Tentokrát se však hodně mluvilo o selhání vojska, a především o selhání jeho důstojníků. Vyprávěly se historky o tom, jak jedno velitelské auto ujelo z místa ohrožení s velkým náskokem před panikou pěšáků. Mluvilo se o případech opuštění stanoviště a také se vyskytly zmínky o výzvěch k divokému úprku, které vyšly shora. Já sám

životy, stává se zcela odsouzením hodným. Jeden z mých armádních kolegů, který byl v civilu instalatérem v jisté továrně, mi vyprávěl, jak mu kolegové schovávali nářadí, aby nemohl udělat víc nebo pracovat rychleji, než předepisoval nepsaný zákon dílny. Byla to strašná obžaloba a příklad přímo ze života.

Přesto by bylo jistě nespravedlivé si myslet, že toto pohrdání národnými zájmy se týkalo celé této třídy. Naprosto souhlasím s tím, že existovaly i výjimky. Avšak vzhledem k tomu, že byl tento postoj tak široce rozšířený, jeho následky tragicky ovlivnily výsledek celé války. Proto si také zaslouží bližší osvětlení.

Všemožně se opakovalo, že tato válka apelovala mnohem méně než ta předešlá na vlastenecké citění. Podle mě to je velký omyl. Náš národ zkrátka není boječtivý. Roku 1939 netoužil žádný Francouz „položít život za Gdaňsk“, ale ani roku 1914 „za Bělehrad“. Naši sedláci a dělníci nevěděli o klice, jež splétala své sítě kolem Karadjordjevičů, o nic víc než o pětadvacet let později o zkorumpované vládě „plukovníků“ v Polsku, a i kdyby, stejně by tyto skutečnosti jen stěží vyvolaly všeobecné pozdvižení. Co se týče Alsaska-Lotrinska, je sice pravda, že trpící provincie, které byly ještě před několika dny v ústraní zájmu, se hned od prvních ozbrojených střetů v srpnu 1914 dostaly okamžitě do středu pozornosti. Avšak stalo se tak jen z nevyhnutelné nutnosti. Když už bylo třeba vzít zbraně do rukou, zdálo se nám najednou nepřijatelné odložit je dříve, než budou naši ztracení bratři zase svobodní. V době míru ale krásné oči Alsanek z litografií nezapůsobily na veřejné mínění, zaujaté bezpečností rodiny, nikdy dostatečně přesvědčivě, abychom přistoupili na to, že se pro těch několik slz pohrneme s lehkým srdcem do takového rizika.

Pravdou je, že v obou případech lidi vyprovokovala stejná příčina. „Ti se v jednom kuse hádají, kde můžou. Oni by snad chtěli všechno jen pro sebe! A budou chtít tím víc, čím víc jim budeme ustupovat. Tak už to prostě dál nejde.“ Tak přede mnou mluvil jeden můj soused z naší vesničky v departementu Creuse krátce před mým odjezdem do Štrasburku. Roku 1914 by mi obyčejný sedlák řekl to samé. Ostatně, jestli některá z obou válek vycházela spíš vstříc hlubokým sklonům mas a především mas dělnických, byla to rozhodně ta druhá. A to právě pro onu „ideologičnost“, která se jí tolik vytýkala a která přitom z nasazení života udělala cosi krásného. Tak jako neměl obyčejný Francouz pracující v továrně nebo na poli roku 1914 nejmenší chuť

obětovat se za osvobození Alsaska-Lotrinska, nemínil ani roku 1939 dobrovolně prolít krev za svržení nějaké diktatury. V angažovaném boji proti ní a na jejích vinách si však uvědomoval, že slouží velké lidské věci. Kdo o tom pochybuje, netuší, jak ušlechtilý může být v jádru takový starý civilizovaný národ, jako je ten náš. Tyto první jasné záblesky možná v příliš dlouhých měsících nečinnosti poněkud zakalila absurdita naší oficiální propagandy, její protivný a primitivní optimismus a nedostatečná průraznost, ale především neschopnost našich vůdců čestně deklarovat své válečné cíle. V květnu roku 1940 však duch mobilizace zdaleka nebyl mrtev. *Marseillaisa*, která se tehdy stala naším válečným pokřikem, pěla stále stejně silně slávu vlasti a smrt tyranům.

V prostředí pracujících byly tyto dosud velmi silné instinkty, jež by méně bázlivá vláda dokázala náležitě podnitit, pouze přehlušeny jinými a mladšími sklony kolektivního vědomí. Lidé mé generace vkládali v době svého mládí do odborového hnutí ty největší naděje. Tehdy jsme však nepočítali s neblahým zúžením jeho obzoru, které pak pomalu udusilo nadšení bohatýrských časů. Byl to důsledek mzdové politiky, která téměř nevyhnutelně vedla k přebujení drobných okamžitých zájmů? Nebo obratné diplomacie, volebních úskoků a klanových intrik, do nichž se zapletli vůdcové jednotlivých skupin? Nebo konečně byrokratických manýr, kterými se nakazila i dělnická správa? Pravdou je, že tento nešťastný kurz, jaký odborářské hnutí nabralo takřka v celé zemi, souvisel s jakousi nezvratitelnou osudovostí.

Však známe ono slovo, kterým Marx pranýřoval sociální hnutí, jimž chyběla velkorysost: *Kleinbürgerlich*. Bylo snad v posledních letech, ale i teď, za války, něco „maloměšťáctějšího“ než postoj a hlavně funkce většiny velkých odborových organizací? Několikrát jsem měl příležitost zúčastnit se shromáždění zástupců mé profese. Jediné, co zajímalo tyto intelektuály, byly jejich vlastní platy. Postavení naší profesní skupiny v rámci celé země, ba dokonce ani její materiální budoucnost jako by pro ně neexistovaly. Viděli jen tak daleko, kam sahaly jejich momentální zájmy. Obávám se, že jinde to nebylo lepší. Moc mě nepovzbudilo ani to, co jsem měl možnost za války, ale i teď, v klidu zbraní, pozorovat u pošťáků a hlavně u železničářů. Nikdo nepochybuje o tom, že jde ve valné většině o statečné lidi, ba naskytne-li se příležitost, dokonce o hrdiny, jak nám konečně někteří z nich ukázali. Nejsm si však jistý, zda řadoví zaměstnanci a především jejich zástupci pochopili, jaké povinnosti jim diktuje doba, jako je ta naše.

o odboře 1939

Tedy v běžném výkonu jejich povolání, jež konečně zůstává prubířským kamenem profesní uvědomělosti. V červnu jsem viděl v řadě měst západní Francie ženy, které se chuděry po etapách snažily dostat domů a bloudily přitom často ulicemi s nelidsky těžkými břemeny v rukou. Proč? Na nádražích totiž z obavy, aby jejich zaměstnanci nemuseli pracovat o několik hodin déle nebo usilovněji než obvykle, zavřeli úschovny zavazadel. Tyhle klapky na očích, úřednická upjatost, osobní soupeření a dýchavičnost, tak vzdálená Pelloutierovu nasazení, vysvětlují, proč se v celé Evropě včetně Francie odbory zbaběle zlomily pod prvními údery totalitních vlád. Stejně příčiny mělo i jejich jednání v době války. Těch několik působivých prohlášení pro veřejnost nic neznamenal. Zástupy odborářů prostě nedokázaly přijmout myšlenku, že není nic důležitějšího než dosáhnout co možná nejrychlejšího a nejúplnějšího vítězství vlasti a s ním i porážky nacismu a všeho, co od něj mohli převzít jeho epigoni. Nikdo je však nenaučil hledět dál, výš a do větší šíře, než kam sahala starost o každodenní chléb, což opravdoví vůdcové měli umět. Tato krátkozrakost totiž ohrožovala chléb, který jsme měli jíst zítra. Čas trestu však nadešel. A nepochopení bylo jen vzácně potrestáno tvrději.

Potýkaly jsme se s ideologií internacionalistů a pacifistů. Jsem pyšný na to, že jsem kosmopolita a s šovinisty nemám nic společného. Jakožto historik také vím, jak hluboká pravda se skrývá v Marxově slavné výzvě: „Proletáři všech zemí, spojte se!“ A konečně jsem toho z války viděl příliš, abych nevěděl, jak strašná a hloupá věc to je. Úzkoprsost, kterou jsem právě obžaloval, však spočívala právě v nechuti spojit toto přesvědčení s jinými a neméně účtyhodnými pohnutkami. Nikdy jsem si nemyslel, že by snad láska k vlasti lidem bránila v lásce k vlastním dětem. A stejně tak nevěřím ani tomu, že internacionalismus nějakého jedince či třídy je neslučitelný s úctou k vlasti. Nebo spíš cítím, položím-li si sám tuto otázku, že žádný takový protiklad neexistuje. Jak by byl člověk ochuzený, kdyby směl v srdci chovat jen jeden cit! Tyhle otázky však nechejme stranou. Kdo má sklon k ostýchavosti a děsí se velkých slov, která příliš zobecněla, aby ještě dokázala vyjádřit tak hluboké duševní stavy, není nikdy ve své kůži, má-li mluvit o takových věcech. Navíc tato oblast právě nepatří k těm, kam nás naši pacifisté obvykle zvali k diskusí.

V prvé řadě jim totiž šlo o prospěch. A právě tím, že tento domnělý prospěch povýšili na světonázor, který však neměl nic společného

s realitou, uvedli v těžký omyl své poněkud stádně uvažující učedníky, kteří jim bezmezně důvěřovali.

Pacifisté tvrdili, že francouzský kapitalismus je na své služebníky tvrdý, a v tom jistě nelhal. Zapomínali však, že vítězství autoritativních režimů nutně povede k takřka úplnému zotročení našich dělníků. Copak kolem sebe neviděli prospěcháře, kteří čekali jen na naši porážku a snad si ji i přáli? Hlásali, že válka přináší zbytečné škody, což je určitě pravda. Nerozlišovali však mezi válkou, k níž se rozhodnete dobrovolně, a tou, k níž jste donuceni, jako by neexistoval rozdíl mezi vraždou a legitimní obranou. Když se jich lidé ptali, mají-li snad nastavit katovi krk, odpovídali: „Nikdo vás přece nenapadá.“ Rádi si totiž hráli se slovy, a jelikož přestali vnímat pravý význam vlastních myšlenek, chytli se možná sami do sítí svých dvojsmyslů. Ani lupič přece na svou oběť hned nekřičí: „Je s tebou ámen!“, ale dá jí velkoryse na výběr, zda oželí raději peníze nebo život. Totéž dělá i agresor vůči národu, který si bere na mušku: „Vzdej se svobody, nebo se smíř s krveprolitím.“ Naši pacifisté tvrdili, že válka je věcí bohatých a mocných, do níž se chudák nemá míchat. Jako by v tak starém společenství stmelěném po staletí sdílenou kulturou lidé chtěli nechtě necítili vzájemnou sounáležitost. Šuškali si, jak jsem měl sám možnost slyšet, že Hitlerovi stoupenci vlastně nejsou tak špatní, jak se o nich tvrdí, a že bychom jistě utrpěli méně, kdybychom jim dokořán otevřeli dveře, než kdybychom při invazi přistoupili k násilí. Co si asi tihle apoštolové míru myslí dnes, v okupované zóně trpící tyraní a hladem?

Jelikož hlásali evangelium zdánlivě pohodlné cesty, jejich kázání snadno nacházelo ohlas u líných a sobeckých instinktů, dřímajících na dně každého lidského srdce vedle mnohem vznešenějších sklonů. Jakkoli tito nadšenci mnohdy nepostrádali odvahu, nevědomky pracovali na tom, aby se z nich stali zbabělci. Natolik platí, že ctnost, které chybí přísná rozumová kontrola, se může vždycky obrátit proti cílům, jež měla nejvíc v úctě. Oslovuji zde vás, učitele na základních školách, mé drahé kolegy, kteří jste nakonec v tak hojném počtu prohráli, ačkoli jste v naší zemi s ospalými gymnázii a univerzitami, kde vládne ta nejhorší rutina, dokázali za cenu obrovského úsilí vytvořit možná jediné školství, na něž můžeme být skutečně hrdí. Doufám, že brzy přijde den, den slávy a radosti, kdy se v osvobozené a ve svém duchovním životě svobodnější Francii znovu sejdem k podnětným rozhovorům. Jestlipak v tento den pod vlivem draze zaplacené zkušenosti

pomyslíte na to, že by se v osnovách, podle nichž jste ještě včera učili, měly provést nějaké změny?

Nejpodivnější bylo to, že tyto nesmlouvavé lidumily vůbec nepřekvapilo, že se na cestě ke kapitulaci potkali s úhlavními nepřáteli své třídy a svých ideálů. Toto duchovní spojenectví, jakkoli mohlo působit zvláště, však v některých případech vzniklo ještě dříve než ono deklarované nepřátelství. Mnozí z těch, které pacifisté přijali za své spojence v mírovém díle za každou cenu, ačkoli je předtím tolikrát porazili na volebních kolbištích, kdysi vyšli přímo z jejich řad a posléze se rozletěli ke slibnějším obzorům. Tihle přeběhlíci tehdy odhodili zbytky starého revolučního zápalu jako nějaký nepohodlný převlek. Ze svého přesunu do politických sekt, z nichž si udělali praktický odrazový můstek, si však odnesli přinejmenším jeden nezhojitelný šrám. Jednou provždy totiž ztratili veškerý smysl pro národní hodnoty. Není náhodou, že debakl přivedl k moci jistého ministra, který kdysi vystoupil v Kienthalu, a že se Němcům možná podaří vynést do politické špičky pouličního agitátora, který předtím, než v předválečných letech oblékl kabát vlastence, patřil k významným komunistickým vůdcům. Proti konkrétní politické škole nelze vznést strašlivější obvinění, než že dopustila, aby její žáci ztratili ze zřetele zájmy své vlasti. Člověk může zapomenout na všechno, co se tu naučil, často i na to krásné a ušlechtilé. Nikdy však nesmí zapřít vlastní zem.

A tak ačkoli se obecné potřeby národní obrany zaměřovaly víc než kdy jindy s osobními zájmy pracujících, zůstala dělnická veřejnost před jejími nároky zoufale nerozhodná. V tomto chaosu působily další zmatky neuvěřitelné rozpory francouzského komunismu. Zde se však dotýkáme otázek jiného řádu, které souvisejí s myšlením.

Naše porážka neměla intelektuální příčiny jen ve sféře armády. Na to, abychom mohli zvítězit, jsme si jako národ až příliš zvykli spokojit se s neúplnými znalostmi a neprozíravými plány. Náš vládní režim se opíral o účast mas. Co jsme však udělali pro to, abychom tomuto lidu, na němž jsme nechali tíhu rozhodování a který, jak věřím, byl schopen volit správně, poskytli minimum jasných a spolehlivých informací, bez kterých nelze zaujmout žádný racionální postoj? Po pravdě řečeno nic. To byla nepochybně největší slabina našeho rádoby demokratického systému a nejtěžší zločin našich takzvaných demokratů. Kdybychom tak ještě mohli litovat jen zamlčování informací a lži, jaké podněcuje otevřená stranická! Ty jsou totiž sice odsouzené, ale lze je snad-

no odhalit. Horší bylo to, že řada rubrik v údajně ryze informativním tisku, které se měly řídit výhradně politickými hledisky, sloužila skrytým a často špinavým zájmům, za nimiž mnohdy stály cizí zdroje. Národ našťestí ukázal, že má zdravý rozum, a na veškerou propagandu v novinách i rozhlas začal reagovat se stále větší nedůvěrou. Bylo by totiž velkou chybou si myslet, že volič vždycky zvedá ruku, tak „jak si to přejí jeho noviny“. Znam mezi obyčejnými lidmi mnohé, kteří čtou denně místní plátek, a přesto volí téměř neustále *proti* němu. Tahle odolnost vůči neupřímným radám je dnes možná naší největší útěchou a nadějí. Přesto si musíme přiznat, že na to, abychom pochopili cíle onoho nesmírného světového zápasu, tuto bouři předvíдали a patřičně se na ni připravili, to byla chabá duševní příprava. Hitlerismus lidem promyšleně brání v přístupu k objektivním informacím – jen si přečtete *Mein Kampf* a rozhovory s Rauschningem – a přesvědčování nahrazuje emotivní sugescí. My si musíme vybrat. Buď i my připustíme, že se z naší země stane poslušný nástroj, na který bude hrát několik obratných vůdců (kde je však vzít?), nebo se naučíme uvědoměle spolupracovat s politickými zástupci, které jsme si sami zvolili. V současné společenské situaci už ale toto dilema nesnese žádné provizorní řešení. Masa už neposlouchá. Jen následuje, protože ztratila schopnost svobodně se rozhodovat, nebo si je dobře vědoma svých omezených možností.

Stalo se tak snad proto, že naše bohaté a relativně kultivované vrstvy usoudily, že bude lepší člověku z ulice nic nevysvětlovat? Tento postoj nepochybně existoval, a to už velmi dlouho. Evropská buržoazie nepřistoupila právě s lehkým srdcem na to, že se „spodina“ začala učit číst. O tom ví historikové z pramenů své. Tento neduh se však zadřel hluboko pod kůži. Zvídavost totiž chyběla dokonce i těm, kdo měli dost možností ji dostatečně ukojit. Jen se podívejme na dvojce noviny s téměř stejným názvem, *The Times* a *Le Temps*. Oboje sledují stejné zájmy, čtenáři obou z nich mají stejně daleko k lidovým masám a konečně i nestrannost deníků je v obou případech stejně pochybná. Kdo čte ale britský list, bude o skutečném světě vědět vždycky nesrovnatelně víc než předplatitel listu francouzského. Tentýž rozdíl lze ostatně pozorovat i mezi tímto naším deníkem, tak pyšným na svůj intelektuální „kabát“, a například německým *Frankfurter Zeitung*, a to tím předhitlerovským i dnešním. Pokud vezmeme doslovně, co říká jedno přísloví, totiž že moudrý se spokojí s málem, pak je naše buržoazie co se týče informací moudrá skutečně nadmíru.

Tuto diagnózu potvrzuje řada dalších podobných příznaků. V obou válkách jsem se stýkal se spoustou důstojníků z nejrůznějších poměrů, ať už ze zálohy či z aktivní služby. Z těch, kteří si sem tam něco přečetli a kterých už tak bylo velmi málo, jsem se nesetkal s žádným, který by někdy držel v rukou knihu, jež by mu pomohla lépe pochopit současnou situaci, byť i oklikou přes minulost. Byl jsem jediný, kdo do 4. oddělení přinesl Strasserovu knihu o Hitlerovi, a i tak si ji ode mě půjčil všeho všudy jeden jediný kolega. Na bídu našich městských knihoven se upozorňovalo mnohokrát. Podíváme-li se, jaký rozpočet mají k dispozici naše velká města, uvědomíme si, že spíš než o bídě bychom měli mluvit o mizérii. Neztratili jsme však jen schopnost pochopit druhé. Kde zůstala stará moudrost: „Poznej sám sebe“? Kdosi mi jednou vyprávěl, jak se v jisté mezinárodní komisi nechal náš delegát zesměšnit polským zástupcem, protože jsme byli bezmála jediným ze všech zúčastněných národů, který nedokázal dát dohromady seriózní statistiku mezd. Vedení našich továren sázelo vředycky spíš na utajování informací, jež nahrávalo drobným soukromým zájmům, než na jasné poznatky, které mohly prospět chodu celé společnosti. Ve století chemie naši průmyslníci stále uvažují jako alchymisté. Podívejme se také na skupiny, které se nedávno rozhodly zakročit proti komunismu. Je zcela zřejmé, že jedině poctivě a rozvážně vedený celonárodní výzkum by jim mohl poskytnout prostředky k poznání příčin jeho tolik obávaného úspěchu, a tudíž snad i k zastavení jeho postupu. Uvědomil si to však někdo v jejich řadách? Politické záměry tu nechťme stranou. Ať už je schvalujeme či nikoli, to, že se intelektuální metody těchto mocných zájmových spolků ukázaly natolik nefunkční, je skutečně vážným příznakem jejich neutěšeného stavu. Jak se potom můžeme divit tomu, že ve štábech pořádně nepracovala zpravodajská služba? Štáby byly jen součástí prostředí, kde postupně odumíral zájem o informace a nad výtiskem Hitlerova *Mein Kampf* se pochybovalo a zřejmě stále ještě pochybuje o skutečných cílech nacismu. Toto ignorantství se přitom působivě nazývalo „realismem“.

Nejhorší je, že tato intelektuální lenost vede téměř fatálně k neblahému sebeuspokojení. Denně slyším v rádiu kázat o „návratu k půdě“. Našemu zmrzačenému a zmatenému národu říkají: „Nechal ses svést nástrahami přetechizované společnosti. Přijal's její zákony a pohodlí, a tak ses vzdal starých hodnot, které tvořily tvou výjimečnost. Pryč s velkoměstem, továrnou i školou! Ty potřebuješ vesnici a starobylé

venkovské městečko s políčky zapomenutých tvarů a malou, uzavřenou společností řízenou místními ctihodnými úředníky. Tam znovu nabereš síly a zase se staneš sám sebou.“ Jsem si samozřejmě dobře vědom toho, že za tímto působivým kázáním se ve skutečnosti dost špatně skrývají zájmy, které nemají s blahem Francouzů nic společného. Strana, která je dnes u kormidla, nebo si to alespoň myslí, si nikdy nepřestala stýskat po někdejší poslušnosti venkovského lidu, kterou pokládá za jeho přirozenou vlastnost. V tom bychom se však mohli snadno mylit. Lidem z našeho venkova se nikdy nechtělo „ohýbat hřbet“. Německo, které zvítězilo díky mechanizaci, je nicméně hluboce přesvědčeno o opaku. Národy, kterými by se rádo obklopilo jako pokornou čeládkou, totiž pokládá za ryze zemědělská společenství, a tudíž očekává, že budou ochotně směňovat své obilí a mléko za výrobky velkého německého průmyslu. Hlas, který mluví z mikrofonu naším jazykem, přichází právě odtud.

Tyhle pastorální idyly však nejsou žádnou novinkou. Už dávno před válkou u nás zdomácněly kvůli celému jednomu okruhu literatury, který pranýřoval „amerikanismus“, upozorňoval na nebezpečí mechanizace a pokroku a naopak chválil laskavý klid našeho venkova, dobrotu maloměstského člověka a přívětivost a zároveň i skrytou sílu společnosti, kterou podporoval v tom, aby se stále odhodlaněji držela starého způsobu života. Bylo to oblíbené téma poněkud sentimentálního akademismu, nad nímž by se naši staří venkovští spisovatelé typu Noëla du Faile nebo Oliviera de Serrese nejspíš pousmáli. Ve skutečnosti má práce na poli blíž ke stoicismu než k poezii a vesnice vypadá jako klidné útočiště jen v eklogách. Všechno ale na této oslavě venkovské Francie nebylo falešné. Jsem hluboce přesvědčen, že pro národ je stále velkou výhodou, rostou-li jeho kořeny z půdy. Je to způsob, jak zajistit hospodářství výjimečnou stabilitu a především jak uchovat zcela nenahraditelné lidské bohatství. Sám dobře vím, jaký poklad představuje pravý francouzský venkovan, plnokrevný a vynalézávací, protože mám možnost pozorovat, jak žije každý den, kdysi jsem bojoval po jeho boku a také jsem se hodně věnoval jeho historii. A jako každý mám i já slabost pro neokázalé kouzlo našich venkovských městeček a jsem si dobře vědom toho, že právě zde se dlouho utvářela ta nejakceschopnější část francouzské společnosti.

Spokojíme se však s tím, že budeme jen „muzeem starých krámů“, jak říkají Italové, kteří nám dali najevo, že jím sami zůstat nechtějí?

Jen si nic nenalhávejme: my už si nemůžeme vybírat. Na to víme až příliš dobře, jaký osud chystají muzeím naši nepřátelé. My chceme žít, a abychom žili, musíme zvítězit. Jen mějme dost odvahy si přiznat, že to, co v nás bylo poraženo, je právě naše drahé malé městečko. Jeho vlekoucí se dny, pomalost autobusů, ospalí úředníci, prostoje, které na každém kroku protahuje apatický nezáměr, nicnedělání u kavárenského stolečku, krátkozraké politikaření, řemeslníci s hubenými výdělků, knihovny s několika osamělými příhrádkami knížek, záliba ve všem, co je dobře známé, a nedůvěra k jakémukoli překvapení, jež by mohlo narušit pohodlí starých pořádků. To vše ale vzalo za své pod náhlým náporom „dynamického“ Německa, hučícího jako neklidné úly. Naše staré dědictví musíme přizpůsobit požadavkům nové éry už proto, abychom z něj zachovali to, co tvoří a musí tvořit jeho podstatu. Vůz tažený oslem je možná šikovným způsobem dopravy a má své kouzlo. Avšak pokud jej tam, kde je to nutné, nenahradíme automobilem, přijdeme nakonec i o toho osla. Chceme-li však myslet nově, musíme se nejprve učit. Za to, že naši důstojníci nedokázali přistoupit na metody válčení, jaké si vynucuje dnešní svět, nese do značné míry vinu skutečnost, že francouzská buržoazie, z jejichž řad sami pocházeli, kolem nich příliš líně zavírala oči. Pokud se obrátíme do sebe, nemáme žádnou naději. Zachráníme se jen tehdy, budeme-li usilovně napínat mysl, abychom věděli víc a uvažovali rychleji.

A také aby se nám vrátila schopnost souvisle uvažovat, o niž zjevně přišel každý – snad následkem jakési podivné nákazy -, kdo se u nás v posledních letech více či méně nahlas oháněl svou politickou angažovaností. Že se dnes takzvané „pravcové“ strany tak rychle smířily s naší porážkou, by historika po pravdě řečeno nemělo nijak zvlášť překvapit. Tak se totiž chovaly téměř vždycky, počínaje restaurací až po versailleské shromáždění. Zmatky kolem Dreyfusovy aféry, kdy se militarismus zaměňoval s vlastenectvím, možná na chvíli znepřehlednily situaci. Hluboké instinkty se však vzápětí znovu přirozeně prosadily a úspěšně v tom pokračují dodnes. Co říci na to, že titíž lidé mohli jednou dávat najevo tu nejabsurdnější germanofobii, a pak nás nabádat, abychom se stali vazaly německého kontinentálního systému, nebo se jeden den stavět jako obránci diplomacie à la Poincaré a druhý den kritizovat údajný „militarismus“ svých volebních protivníků? Tyhle nenadálé obraty lze u těch politických vůdců, kteří je minili upřímně, vysvětlit jen podivnou duševní nestabilitou a u jejich stoupenců snad

pouze stejně zarážející lhostejností vůči těm nejkřiklavějším myšlenkovým rozporům. Samozřejmě dobře vím, že hitlerovské Německo budilo sympatie, o jaké se za Eberta nemohlo ucházet. Francie je na tom alespoň pořád stejně. Chceme však pro tyto přemety najít omluvu za každou cenu? V takovém případě by bylo nejlepší zkrátka konstatovat, že jejich protivníci na opačné straně názorové škály se nechovali o nic vybraněji. Odmítnout jeden den vojenské úvěry a druhý den žádat „děla pro Španělsko“, nebo kázat antipatriotismus, o rok později volat po utvoření „francouzské fronty“ a nakonec se vyhnout vojenské povinnosti a vyzvat davy, aby udělaly totéž, v tomhle nedůstojném klíčkování poznáváme akrobatické výkony, jaké před našimi udivenými zraky předváděli komunisté. Víím. Jistý černovlasý *homo alpinus* průměrného vzrůstu, jehož hlavní hlásnou troubou je malý hrbáč s tmavou kstící, založil na druhé straně hranice svůj despotismus na mytické nadvládě „velkých plavovlasých Árijců“. Francouzi však byli dosud známí jako lidé střízlivého ducha a logického myšlení. Jak ovšem správně prohlásil Renan, má-li se tento národ po další porážce intelektuálně a morálně zreformovat, bude si muset v prvé řadě zopakovat jednu starou premisu z klasické logiky. Totíž že A je A, B je B a A není B.

Ohledně hlubokých příčin podobných slabin by se samozřejmě dalo mnoho říci a dlouho přemýšlet. Naše buržoazie, která přes to přese všecko zůstává i nadále mozkiem národa, se nepochybně o seriózní studium zajímala víc v dobách, kdy byla z velké části třídou rentiérů. Obchodník, lékař nebo právník dnes musí těžce pracovat ve svých kancelářích a ordinacích a po práci mají zřejmě sílu už jen na nějaké to rozptýlení. Možná by získali víc volna lepším plánováním, které by však nešlo na úkor práce. Je tato zábava někdy intelektuálního rázu? Praktické uplatnění, byť i nepřímé, každopádně nachází jen vzácně. Na základě staré tradice totiž máme ve zvyku milovat vzdělanost pro vzdělanost podobně jako umění pro umění a oddělovat je od praxe. Máme veliké vědce, a přitom nejsou žádné postupy méně vědecké než ty naše. Když čteme, čteme, abychom se vzdělávali. A to je moc dobře. Dostatečně si však neuvědomujeme, že svým kulturním rozhledem si můžeme a musíme pomáhat v praxi.

Tento národ se konečně bude muset znovu naučit skutečně svobodně uvažovat. „Je dobré, že existují kacíři.“ Tahle moudrost se nevytratila jen z vojenských kruhů. To lze pochopit ještě tak u konzervativního smýšlení, protože taková je jeho povaha. Co však říci o takzvaných

„pokrokových“ stranách? Osobně chovám k dílu Karla Marxe ten největší obdiv. Obávám se však, že jako člověk byl nesnesitelný a coby filozof určitě méně původní, než se ho někteří snažili vykreslit. Žádný jiný společenský analytik však neměl větší vliv. Pokud se někdy moderní historikové rozhodnou sestavit jakousi „galerii předků“, pak zaujme přední místo v cechovní kapli právě vousatá busta starého rýnského proroka. Je to však dostatečný důvod, aby jeho teorie věčně sloužily jako šablona každého učení? „Podle marxismu“ napsali vynikající vědci pojednání o fyziologii nebo kapitoly z fyziky, ačkoli za dveřmi své laboratoře věřili jen výsledkům svých experimentů. Jaké pak měli právo vysmívat se „hitlerovské“ matematice? Strany, které hlásaly proměnlivost ekonomických forem, exkomunikovaly nerozvážlivce, kteří odmítali přísahat na mistrova slova. Jako by tyto teorie, které vznikly na základě pozorování evropské společnosti 60. let 19. století a které ovlivnily sociologické poznatky jednoho soudobého vědce, mohly mít platnost zákona i v roce 1940.

Mnohem rozumnější postoj zastával Condorcet, který pod vlivem racionalismu 18. století ve své slavné zprávě o veřejném školství prohlásil: „Ani francouzská ústava, ani Deklarace práv nebudou žádné občanské třídy prezentovány jako nějaké desky seslané z nebes, které je třeba uctívat a bezvýhradně jim věřit.“

Dobře vím, že se vůdcové jednotlivých skupin tohoto fasádního pravověří drželi v hloubi duše mnohem méně, než dávali najevo. Nešetkáváme se tu však znovu s oněmi strašnými intelektuálními neřestmi, jež měly tak tragický podíl na naší porážce? Mám na mysli zálibu v dvojsmyslech jdoucí ruku v ruce s nedostatečně vyvinutým smyslem pro neustálý vývoj světa. Musíme připustit, že v konfrontaci s extrémními levičáky stejně jako se štáby – protože se stává, že v jednom národě dýchají ti nejzavilejší protivníci nevědomky stejné duchovní ovzduší – měl pravdu Hitler. Nikoli Hitler velkých projevů k davům, nýbrž Hitler důvěrných rozhovorů, v nichž právě ohledně marxismu jednou Rauschningovi svěřil: „My, my víme, že neexistuje žádný definitivní stav (...) ale naopak neustálý vývoj. Budoucnost je nevyčerpatelná řeka nekonečných možností neustále nového tvoření.“

Snad mi jako univerzitnímu profesorovi bude odpuštěno, že značný díl zodpovědnosti přisuzuji školství a jako pedagog hovořím bez obalu o nedostacích našich učebních metod. Naše školství dělá pro rozvoj intelektuální energie příliš málo. Neustále totiž kolísá mezi

humanismem po starém způsobu, který se stále drží zuby nehty své estetické hodnoty, a často nestřídmou zálibou v novotách, stejně neschopnou účelně uchovat estetické a morální hodnoty klasické kultury, jako vytvořit nějaké nové. Svě žáky přetěžuje zkouškami, podobně jako univerzita své studenty. Vědám založeným na pozorování, které přitom tak úspěšně rozvíjejí všímavost a šedou mozkovou kůru, věnuje jen malý prostor. Sice se v dostatečné šíři zabývá zvířecí fyziologií, ale takřka úplně vynechává botaniku, což je velká chyba. Zatímco anglické školy se snaží podporovat *hobby*, tedy osobní koníčky (například herbáře, sbírky nerostů, fotografování a bůhvíco ještě), ty naše naopak od všech těchto „výmyslů“ cudně odvracejí zrak nebo je přenechávají skautingu, jehož obrovský úspěch upozorňuje možná lépe než kterýkoli jiný příznak na nedostatky „státního“ školství. Poznal jsem nejednoho dobrého žáka, který za celé studium na gymnáziu nepřečetl jedinou seriózní knížku, a naopak nemálo těch mizerných nebo přinejmenším slabých, kteří dnes projevují hluboký zájem o kulturu. Kdyby se tak stalo jednou, nebyl by důvod se nad tím pohoršovat. Protože se však tento jev opakuje, stává se krajně znepokojujícím.

Je to snad ukřivděnost? Coby historik mám tendenci být obzvláště přísný k výuce historie. Chabou duševní výzbrojí poskytuje nejen důstojnická škola. Ne že by se snad v našich gymnáziích zanedbával současný svět. Naopak se mu vyhrazuje stále výlučnější postavení. Právě proto, že se však výuka omezuje na přítomnost nebo nedávnou minulost, ztrácí ve skutečnosti schopnost je vysvětlit. Je to totéž, jako by se nějaký oceánograf pokoušel marně objasnit příčinu přílivu a odlivu, protože nechce zvednout oči ke hvězdám, které se mu zdají od moře příliš daleko. Minulost sice současnou dobu neřídí, ale bez minulosti současnost přestává být srozumitelná. Ba co hůř, náš dějepis už nedokáže žákům vštípit smysl pro odlišnost a změnu. Přesně tak jsme po roce 1918 založili naši politiku v Porýní na zastaralé vizi Evropy, která nadále věřila v životnost dávno mrtvé myšlenky německého separatismu. Stejně zatvrzele důvěřovali naši diplomaté vybledlým fantomům Habsburků, vhodným tak do alb loajálních salonů, a z Hohenzollernů měli větší strach než z Hitlera. Skutečná historie by těmto nebožtíkům dávno zamávala na poslední cestu. Naše školní osnovy nadto pěstují nezdravou posedlost politickými dějinami. Téměř bez výjimky se totiž věnují těm nejpovrchnějším projevům života jednotlivých národů, které jsou, alespoň tedy v blízké minulosti, také

Kritika výuky historie

nejnáze pochopitelné. Před veškerou společenskou analýzou cudně ustupují, a tak o ni mohou jen těžko vzbudit nějaký zájem. Doufám, že nebudu obviňován z toho, že od učitele na prvním stupni žádám příliší! Vůbec si totiž nemyslím, že by bylo těžší zaujmout dítě úskalími nějakého výrobního postupu, nebo dokonce zdánlivou podivností staré a vzdálené civilizace než vývojem nějakých úřadů. A jistě to nebylo právě v učebnici podle mého gusta, kde jsem četl výklad pro žáky druhé třídy o tom, jak červencová monarchie nahradila „funkci dědičného *paira* funkcí *paira* doživotního“. To neexistuje nic důležitějšího, co bychom tyhle caparty měli naučit? Nic lidštějšího, nic, co by dokázalo účinněji zasáhnout jejich tvárnou představivost, nic poučnějšího pro budoucí občany Francie a světa? I tady je třeba řádně větrat, když už jsme otevřeli okna. Tento úkol leží na mladé generaci. S tou můžeme při reformě intelektuální přípravy země i jejího armádního velení počítat mnohem spíš než se všemi pěti akademiemi, univerzitními autoritami a Nejvyšší válečnou radou.

Máme sklon našemu předválečnému politickému režimu přisuzovat všechny nectnosti. Ani já nemám právě chuť mluvit o něm v dobrém. Hovoří se o tom, že parlamentní režim dával mnohdy přednost intrikám před rozumem a loajalitou, čemuž osobně věřím. Stačí totiž rozhlédnout se kolem sebe. Lidé, kteří nám dnes vládnou, většinou vzešli právě z tohoto bahna. Že dnes zapírají manýry, které z nich udělaly to, čím jsou, svědčí jen o jejich lišáctví. Nepoctivý zaměstnanec, který si otevře trezor falešnými klíči, je pak nenechá někde válet. Na to má příliš velký strach, že je sebere někdo chytřejší a připraví ho o jeho kořist.

Jakmile nadejde čas, kdy se zase skutečně postavíme na nohy a budeme moci znovu požadovat, aby se nám vládlo otevřeně a intrikáni, kteří ztratili důvěru země, se stáhli do ústraní, jistě se nebudeme moci prostě vrátit do starých kolejí. Shromáždění monstrózních rozměrů, která o nás dosud rozhodovala, představovala absurdní dědičství historie. Generální stavy, jež se kdysi scházely, aby daly najevo své „ano“ či „ne“, mohly mít klidně stovky účastníků. Ale sněmovna je vládním orgánem země, a přistoupí-li na to, že bude bezbřehým davem, odsoudí se sama k naprostému chaosu. A je konečně otázkou, zda vůbec může vládnout, má-li zároveň také dohlížet a trestat. Naše stranická mašinerie páchla plísní zapadlých kaváren a pochybných obchodních kanceláří. Nemohla se obhájit ani svou mocí, protože při prvních závanech politické zvěle se zhroutila jako domeček z karet.

Velké strany, které zůstaly ve vleku politických dogmat, jejichž zastaralosti si byly dobře vědomy, a které se dál držely programů, na jejichž uskutečnění už dávno rezignovaly, přijímaly pokrytecky do svých členských řad jedince, kteří si o velkých problémech dneška utvořili ty nejprotichůdnější názory – to jsme dobře viděli po Mnichovu –, a jiné členy zase vylučovaly, ačkoli přitom uvažovali úplně stejně. Obvykle se jim také nedařilo rozhodnout, kdo bude u moci. Podtrženo a sečteno sloužily jako odrazové můstky pro podnikavce, kteří jeden druhého shazovali z vrcholu.

Naši ministři a naše shromáždění nás na válku zcela jednoznačně špatně připravili. A vrchní velení jim v tom nepochybně moc nepomohlo. Nic však neusvědčuje vládu ze slabosti jasněji než její kapitulace před technickými odborníky. Roku 1915 udělaly sněmovní komise pro naše vybavení těžkým dělostřelectvem víc než všichni dělostřelci dohromady. Jaká škoda, že se jejich nástupci nedrželi jejich příkladu a nedokázali armádě dodat včas nezbytná letadla a tanky. Vrcholem všeho bylo překotné zřízení ministerstva války, jehož jsme se dočkali až v prvních měsících války. To přitom mělo vzniknout hned při mobilizaci a zaměstnat už připravené kádry. Parlament jen vzácně odmítl poskytnout odborníkům úvěr, pokud o něj požádali dostatečně kurážně. Neměl však moc dohlédnout na to, aby těchto peněz správně využili. Jakkoli nadto v krajní situaci dokázal udeřit na voličovu peněženku, obvykle se bál, aby zbytečně nepodráždil veřejné mínění. Nechuť parlamentu uložit rezervistům nezbytný výcvik zasadila těžkou ránu celému principu občanské armády. Je pravda, že svou roli sehrála i kasárenská rutina. Předsedové Rady museli několikrát žádat o plnou moc, což znamenalo přiznat, že ústavní stroj selhává. Místo aby se však zreformoval dřív, než bude pozdě, se zkrátka přistoupilo na snadné řešení. Plná moc ale nedokázala ani posílit výkonnost vlády, ani v ní obnovit pořádek. Naši političtí vůdci rozmazlení kuloárovými praktikami se domnívali, že když sbírají klepy při náhodných setkáních, získávají tak „informace“. Celosvětové i národní problémy tudíž viděli jen pod úhlem osobního soupeření.

Tento režim byl tedy evidentně slabý. Nebyl však tak špatný, jak se ho někteří snažili vykreslit. Některé zločiny, z nichž ho obviňovali, jsou zřejmě čistě smyšlené. Neustále se opakovalo, že armádu rozložily stranické a hlavně antiklerikální vášně. Mohu dosvědčit, že generál Blanchard chodil v Bohainu každou neděli na mši. Tvrdit však, že si snad

proto přál válku, by byla ta nejhrubší urážka jeho občanské odvahy. Plnil-li takto jakožto věřící člověk veřejně svou křesťanskou povinnost, pak jednal zcela správně. Něco takového by mu mohl mít za zlé jen hlupák nebo ubožák. Za takzvaných „levicových“ vlád však toto jeho čestně deklarované náboženské přesvědčení zjevně nebylo na překážku, protože jinak by mu nesvěřily armádu, kterou pak dovedl k porážce.

Měli však naše parlamenty a ministři, kteří vzešli z jejich řad, skutečně takovou moc? Od starších systémů převzali několik velkých veřejných orgánů, které se jim ani zdaleka nepodařilo úzce ovládat. Do výběru hlav jednotlivých pracovních skupin nepochybně dost často zasahovaly stranické zájmy, a ať už právě foukal vítr odkudkoli, jen vzácně byly tyto vysoké funkce obsazeny vhodnými kandidáty. Běžná základna se ale utvářela takřka výhradně na korporativním principu. Personál ambasad, Nejvyššího účetního dvora, Státní rady i Finanční inspekce tvořili žáci Školy politických věd, kam obvykle docházeli synové vysokých úředníků. Polytechnika, v jejíchž lavicích se rodí neuvěřitelná celoživotní solidarita, nevychovala jen vedoucí kádry průmyslu. Otevírala dveře také ke kariéře státních inženýrů, jejichž postup se řídí takřka mechanickými zákony. Univerzity se díky obratnému lavírování různých rad a výborů téměř úplně samy kooptovaly, ovšem nikoli bez jistého nebezpečí pro obnovu myšlení. Svým profesorům přitom nabízely trvalé záruky, které současný systém údajně dočasně zrušil. Francouzský institut, jehož moc plyne z iluze bohatství a prestiže, jakou i ve zdánlivě rozumných lidech stále vzbuzuje pozlátka akademického titulu, si uchoval postavení intelektuální mocnosti. Měla-li však politika někdy vliv na volbu Akademie, jistě to nebyla politika levicová. „Znám tři pevnosti konzervatismu,“ řekl kdysi Paul Bourget, „a to Sněmovnu lordů, německý generální štáb a Francouzskou akademii.“

Bylo správné, že režim respektoval tyto starobylé korporace? O tom by se dalo diskutovat donekonečna. Pro některé by představovaly stabilitu a úctyhodnou tradici a pro jiné, k nimž se, příkláním i já, zase rutinu, byrokracii a nadutost. Jisté je, že ve dvou ohledech se režim dopustil závažné chyby.

Jaký povyk se spustil, když jedno ministerstvo Lidové fronty zřídilo Školu veřejné správy, která měla skoncovat s monopolem Školy politických věd! Projekt se ale příliš nezdařil. Funkce ve správě se měly zpřístupnit spíš prostřednictvím stipendií a příprava na práci v těch-

to úřadech se měla převést na univerzity na principu rozsáhlého systému všeobecného vzdělání, na němž se zakládá efektivita britského *Civil Service*. Původní myšlenka však byla dobrá. Bez ohledu na režim totiž zemi neprospívá, jsou-li nástroje moci v rozporu s vlastní povahou veřejných institucí. Monarchie potřebuje monarchistické úředníky. Demokratické zřízení zase upadá, zastávají-li vysoké funkce s nechutí lidé, kteří byli vychováni k tomu, aby demokracii pohrdali, a kteří vzešli z vrstev, jejichž nadvládu chtěl tento režim svrhnout.

Systém kooptace, který ať už oficiálně či neoficiálně panoval téměř ve všech významných orgánech, také nezdravě upevňoval moc lidí vysokého věku. Stejně jako v armádě byl postup až na několik výjimek obvykle dost pomalý, a když už se starci, kteří se zuby nehty drželi na vrcholu, rozhodli pomoci k povýšení někomu z mladších, vybírali si především mezi svými snaživými žáky. Revoluce nám připadají chvályhodné, či naopak zavrženíhodné podle toho, do jaké míry se shodují s našimi vlastními principy. Přesto však mají vesměs jeden klad, v němž spočívá celá jejich síla, totiž že tlačí dopředu skutečné mládí. K nacismu chovám nejhlubší odpor. Stejně jako revoluce francouzská – odpusťte mi to přirovnání – však nacistická revoluce dosadila do vedení armády i státu jedince, kteří uvažovali moderně, nevyrostli ve školní rutině, a tudíž dokázali pochopit „věci nové a nečekané“. My jsme proti nim mohli postavit jen prošeďivělé pány a muže sice mladé, kteří však vůbec mladě neuvažovali.

Režim, jehož soukolí se třebas i zadržává, je přesto především tím, co z něj udělala sama společnost, které má vládnout. Stává se i to, že stroj s sebou strhne svého strojevůdce. Častěji je však mechanismus takový jako ruce, jež ho ovládají. Musím se smát, když slyším některé své známé z obchodních kruhů, jak pár hodin poté, co jim za tučnou sumičku „prošel“ nějaký článek do našeho nejserióznějšího deníku, hlasně kritizují úplatnost tisku, nebo jak se vysmívají parlamentním „loutkám“, poté co si u nějakého bývalého ministra objednali knihu, která má hájit jejich nízké zájmy. Kdo si pak víc zaslouží oprátku? Ten, kdo uplácí, nebo kdo je úplatný? Naše vysoká buržoazie si ráda stěžuje na učitelství. V době, kdy rozhodovala o rozpočtu v ještě širší míře než dnes, jí přitom připadalo úplně přirozené, že učitelům svých dětí dává méně než svému služebnictvu. Lze vůbec říci, jaké škody napáchalo pověstné francouzské lakomství? I tady stále ještě vítězí duch maloměsta.